

Cvijeta PAVLOVIĆ, *Uvod u klasicizam*, Leykam International, Zagreb, 2012., 310 str.

Kao dio bibliotečnog niza *Uvodi*, u izdavačkoj kući Leykam, u Zagrebu 2012. objavljen je *Uvod u klasicizam* Cvijete Pavlović, profesorice na Odsjeku komparativne književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prije *Uvoda o klasicizam* Pavlović je objavila tri vrijedne znanstvene knjige (*Priča u pjesmi. Pripovjedni postupci Šenoine epske poezije*, 2005., *Šenoina poetika prevođenja. Traduktološka analiza Šenoinih prijevoda s francuskog jezika*, 2006. i *Hrvatsko-francuske književne veze. 15 studija*, 2008.), više od 50 znanstvenih radova, devet uredničkih knjiga, kao i niz stručnih radova i prijevoda. Za istraživačicu njezina profila, usmjerenu prema poredbenoj povijesti hrvatske književnosti s posebnim osvrtom na veze s romanskim književnostima, klasicizam kao tema nadao se kao logičan i donekle očekivan izbor.

Uvod u klasicizam književnopovijesni je tip studije, prvi takve vrste u nas. Fokusiran je na istraživanje razdoblja klasicizma u europskim književnostima. Knjiga je trodijelno koncipirana. U prvom dijelu, u poglavlju *Nazivlje – klasika, klasicizam, neoklasicizam* autorica je usmjerena na pokušaj preciznijega definiranja periodizacijskoga nazivlja. Pozorno prati promjene u značenju termina *klasicizam* i njegovih inačica u vremenskom kontinuitetu, kao i osobitosti značenja proizašlih iz uporabe u različitim nacionalnim književnostima. Ostvarivši prihvatljiv metajezični opis analiziranoga pojma, ali i njegovih izvedenica, autorica u nastavku skreće pozornost na izvorišta, odnosno na ideje koje su utjecale na oblikovanje poetike klasicizma. Pregled filozofskih učenja koja su prethodila pojavi klasicizma nalazi se u cjelini naslovljenoj kao *Klasicizam i racionalizam*.

U poglavlju koje slijedi (*Poetika klasicizma*) autorica opisuje poetičku matricu klasicizma osvrćući se na njezine ključne formalne i sadržajne pretpostavke. Važan je dio ovoga poglavlja i opća snimka stanja književnih vrsta u navedenom razdoblju. Nakon *Poetike klasicizma* dolazi odjeljak koncipiran kao svojevrsni „pogled unatrag”, prema razdobljima renesanse i baroka koje autorica označuje novovjekim prethodnicama klasicizma. Navedeno poglavlje (*Novovjeke prethodnice klasicizma*) podijeljeno je dvije cjeline: *Renasansa kao prethodnica klasicizma* i *Barok i klasicizam*. U njima autorica, prepoznajući s jedne strane kontinuitet, a s druge diskontinuitet na stilskoformacijskoj razini, stvara pretpostavke za sagledavanje poetike klasicizma u širem kontekstu, vješto odgovarajući izazovu potrebe da se u istraživanju postave kakvi-takvi vremenski okviri. Istodobno ona poštuje i stanje u književnoj „praksi” koja pokazuje stilsku raznolikost nesvodivu na striktno vremenske okvire ili opće terminološke označnice.

Središnji dio studije *Uvod u klasicizam* autorica otvara poglavljem *Klasicizam u nacionalnim povijestima*. U njemu, uz uvod u kojem propituje širi kontekst svjetske književnosti toga razdoblja, Pavlović predstavlja klasicizam u različitim nacionalnim književnostima. Najviše prostora posvećuje francuskoj književnosti. Odmah nakon nje slijede engleska, talijanska, njemačka, a zatim poljska, ruska i hrvatska. Nakon njih predstavljene su i ostale europske književnosti: mađarska, španjolska, portugalska, danska, nizozemska, srpska, češka, slovačka i ukrajinska.

Pregled svake od navedenih književnosti trodijelno je strukturiran. U uvodnom dijelu autorica u općim crtama raspravlja o ključnim poetičkim obilježja dotične nacionalne književnosti. Upozoravajući na osobitosti svake od njih, prepoznaje nasljedovanje onoga što bi se moglo označiti kao „idealno zamišljen” model klasicističke poetike. Istodobno upozorava i na povremena odstupanja od njega. Najvažniji, ujedno središnji dio svakog od poglavlja posvećenih nacionalnim književnostima jest prezentacija književnih djela i opusa. Treća, uvjetno rečeno, cjelina ovog (središnjeg) dijela studije predstavlja neku vrstu zaključka u kojemu Cvijeta Pavlović sažima rezultate vlastitih istraživanja, izlažući završne objekcije o korpusu prezentirane nacionalne književnosti u europskom kontekstu.

U posljednjim poglavljima studije (*Književni oblici i sadržaji u klasicizmu* i *Klasicizam nakon klasicizma*) koja, na određeni način, čine treću cjelinu knjige, autorica se osvrće na književne oblike i sadržaje u klasicizmu te, otvarajući pitanje postojanja klasicizma nakon klasicizma, naznačuje moguće smjerove daljnjih istraživanja.

*

Uvod u klasicizam, metodološki gledano, predstavlja komparativnu povijest književnosti fokusiranu na određeno razdoblje (klasicizam). Imajući na umu tu, kao i činjenicu da povijest književnosti jest osobit književnoznanstveni žanr koji u velikoj mjeri određuje istraživačeva metodologija, u nastavku se valja zapitati kako je Cvijeta Pavlović koncipirala svoje istraživanje, odnosno kakva je metodološka forma ove njezine studije.

Odgovor na navedeno pitanje valja tražiti istražujući način na koji autorica razumijeva vlastitu metodološku poziciju, odnosno analizirajući način na koji je rješavala neka od ključnih pitanja književnopovijesne metodologije: problem periodizacije, izbor pisaca i djela, vrednovanje, recepciju i književnopovijesnu interpretaciju.

PERIODIZACIJA

Periodizacija je, iako se to iz ovoga istraživanja Cvijete Pavlović ne da tako jasno naslutiti, jedno od najsloženijih i najizazovnijih problema književnopovijesne metodologije. Književnopovijesna prezentacija pojedinoga razdoblja zahtijeva promišljanje i rješavanje niza važnih pitanja i problema. Među njima se izdvajaju: problem periodizacijskoga nazivlja, problem uspostave periodizacijskih „granica” te način rekonstrukcije i interpretacije periodizacijske cjeline. Kako je navedene probleme, u *Uvodu u klasicizam*, riješila Cvijeta Pavlović?

Periodizacijsko nazivlje

O problemu periodizacijskoga nazivlja autorica piše u predgovoru studije u kojem zacrtava polje vlastitog istraživanja prihvaćajući izazove koji iz njega proizlaze. Prema autoričnim navodima, prvo i ključno pitanje koje joj se nametnulo na samom početku bilo je pitanje što je to klasicizam. Prijepori oko odredbe navedenoga pojma pokazuju njegovu složenost, ali i kompleksnost svega onoga na što se taj pojam odnosi. Pavlović upozorava na različite prakse. Jedna je ona koja izbjegava uporabu stilskoformacijskog nazivlja i, za ovo razdoblje, bira kronološke (npr. književnost 17. ili 18. stoljeća) ili „ideološki” determinirane označnice (npr. doba prosvjetiteljstva). Istodobno ona skreće pozornost i na suvremene znanstvene spoznaje koje dopuštaju mogućnost da se govori o nacionalnim inačicama povijesnostilskih formacija koje se u nacionalnim književnostima pojavljuju različitim redoslijedom i različitim intenzitetom.

Imajući na umu različite prakse, autorica upozorava na teškoće oko „konačnoga” i preciznoga definiranja pojma kakav je klasicizam te napominje da se svatko tko se uhvati u koštac s navedenim problemom neminovno mora suočiti s proturječnostima, netočnostima i dvojabama. Pokazuju to primjeri dosadašnje književnopovijesne prakse, koju Pavlović na određeni način slijedi, ali koju isto tako upotpunjuje ili, tamo gdje je potrebno, „korigira” svojim metodološkim rješenjima. Autorica ranija istraživanja, tj. njihove rezultate, osobito u području rješavanja pitanja nazivlja (bez obzira je li ono zadovoljavajuće ili ne), drži nužnim oruđem u promišljanju kulture i umjetnosti klasicizma. Sama se opredjeljuje za stilskoformacijski naziv klasicizam, koji na „specijaliziranoj” razini istraživanja (na pojedinim mjestima u studiji) funkcionalno „dopunjuje” kronološkim označnicama kao što su 17. i 18. stoljeće kojima načelno određuje vremenske okvire istraživanoga razdoblja.

Periodizacijske „granice“

Kad je riječ o vremenskim okvirima, odnosno potrebi uspostave periodizacijskih „granica“, onda valja imati na umu da je Cvijeti Pavlović poseban problem bila, s obzirom na to da istražuje kompozitni nadsustav svjetske/europske književnosti, neusuglašenost pojave određenih stilskih tendencija u pojedinim nacionalnim književnostima. Drugim riječima, u načelno omeđenom vremenskom okviru u koji „smješta“ klasicizam – a on se, kako ističe, javlja u rasponu od dva, pa čak i tri stoljeća – pojavio joj se problem vremenskoga nesuglasja i trajanja, tj. problem preciznoga određivanja početka i svršetka klasicizma u pojedinim nacionalnim književnostima. Osim toga, problem je bio opisati dinamiku i intenzitet kojim se klasicizam „širio“ u pojedinim nacionalnim književnostima.

O načinima na koje je Cvijeta Pavlović rješavala navedene probleme svjedoči nekoliko primjera. Predstavljajući klasicizam u francuskoj književnosti istaknula je da on prevladava u 17. stoljeću koje je, kako se vidi iz njezine prezentacije, i produkcijski i poetički najsloženije. Međutim, valja istaknuti i činjenicu da se klasicizam, na osobit način (naročito preko Voltaireova djela), nastavio i u 18. stoljeću, ali s ponešto drukčijim intenzitetom i stilskim tendencijama. U engleskoj književnosti klasicizam se u punom kapacitetu javio nešto kasnije: u kasnom 17. i početkom 18. stoljeća. U njemačkoj se književnosti, prema autoričnim navodima, javio najprije početkom 17. stoljeća, da bi se preoblikovao i izrazitije nametnuo u drugoj polovici 18. stoljeća u, kako veli autorica, složenom odnosu prema drugim mogućnostima umjetničkoga iskaza tog vremena.

Pri određivanju makar i najšire shvaćenih vremenskih okvira autorica najradije i najčešće ističe opuse pojedinih pisaca, odnosno njihova djela, tretirajući ih kao važne čimbenike periodizacijske razdiobe. U tom je kontekstu pisca François de Malherbea izdvojila kao prvog velikog predstavnika književnosti klasicizma, dok je Andréa Chéniera apostrofirala kao posljednjeg klasicista i prvog romantičara francuske književnosti. Johna Dryena Pavlović je istaknula kao pisca zaslužnog što je engleska književnost, u području poezije, dobila najjasnije obrise klasicizma. Na isti je način upozorila na „zasluge“ Friedricha von Hagedorna koji je, pod utjecajem francuske i engleske lirike, „unio novi duh u njemačku liriku“.

U nekim dijelovima studije Pavlović vrlo diskretno upozorava na povijesni kontekst, ali uvijek na način da se istakne veza s književnim zbivanjima (npr. apostrofiranje utjecaja koji je vladavina Petra I. imala na klasicizam u ruskoj književnosti). Autorica, umjesto događaja iz opće povijesti koji bi mogli funkcionirati kao element periodizacijskog razgraničavanja, drži važnijim upozoriti na događaje i datume vezane uz uže shvaćenu kulturnu i književnu sferu. Potvrđuje to na nizu primjera. Za predstavljanje klasicizma u engleskoj književnosti i doba restauracije autorica je kao važno izdvojila ponovno otvaranje kazališta 1660. Pišući o situaciji u poljskoj književnosti istaknula je

ulogu tiskara i osnivanje kraljevskog kazališta u Warszawi te izlaženje časopisa *Monitor* koji je, kako je navela, utjecao na ponovno buđenje književnog života.

Rekonstrukcija i interpretacija periodizacijske cjeline

Osim nesuglasja glede vremena, tj. teškoća oko određivanja početka i kraja razdoblja klasicizma, veliki metodološki izazov bila je i činjenica da se, kako ih naziva Pavlović, tri „velika” europska klasicizma (francuski, engleski i njemački) međusobno razlikuju u svojoj biti i obliku, u odredbi autoriteta, pa čak i po svojoj vezi s antikom.

Pri rekonstrukciji i interpretaciji navedenog razdoblja, na najopćenitijoj svjetskoj/europskoj, kao i na razinama nacionalnih književnosti, Cvijeta Pavlović polazi od koncepta koji književno razdoblje promišlja kao dinamičan i mozaičan sustav književnih činjenica premrežen različitim stilskim konceptima. Radeći na rekonstrukciji i interpretaciji pretpostavljene periodizacijske cjeline (klasicizma) autorica nikad ne gubi iz vida njezinu složenost i dinamičnost.

Kad je riječ o svjetskoj/europskoj razini, Pavlović na samom početku istraživanja artikulira „idealno zamišljen” poetički koncept klasicizma. Taj je model najopćenitiji i, na određeni način, najobuhvatniji u smislu razmjerno široke primjenjivosti na *sve* europske književnosti. Uspostavljen je na različite načine: kroz ranija književnopovijesna istraživanja ili kroz programatske tekstove i spise. S tim modelom autorica uspoređuje književne prakse u pojedinim nacionalnim književnostima. Mrežu utjecaja među njima opisuje upozoravajući da je (primjerice) klasicizam u francuskoj i engleskoj književnosti „latinskiji” od onoga u njemačkoj koji da je, kako veli autorica, a prihvaćajući prosudbe R. Welleka, „helenskiji”. Francuski klasicizam, ističe se nadalje, mogao bi se protumačiti kao „prigušeni, ublaženi barok, engleski klasicizam srodan je u svojoj realističnosti rokokou, a njemački klasicizam, čak i u svojem najsamosvjesnijem klasicističkom stupnju Goetheove i Schillerove umjetnosti mogao bi se učiniti jednako toliko nostalgичnim i romantičkim.”

Na sljedećoj razini autorica opisuje stanje u pojedinim nacionalnim književnostima upozoravajući na osobitosti njihove književne produkcije, ali i na filozofske i druge ideje koje su u osobitoj korelaciji s književnim stvaralaštvom, a pomažu njezinu boljem razumijevanju. Navedeno doprinosi kompletnijoj slici stanja u određenoj nacionalnoj književnosti, a onda i širem konteksta, tj. klasicizma sagledanog na europskoj i svjetskoj razini. Može se izdvojiti nekoliko karakterističnih primjera: pišući o klasicizmu u engleskoj književnosti, Pavlović je skrenula pozornost na pojavu *pironizma* koji je – kao filozofski koncept što zastupa krajnji skepticizam u svim pitanjima saz-

nanja – imao svoje odjeke i u književnosti. Kad je riječ o klasicizmu u talijanskoj književnosti, usmjerila se na fenomen *senzizma* koji je pjesničku maštu svodio na osjetilni čin, a svrhu poezije vidio, prije svega, u izazivanju osjeta ugone. Navedeno je, zaključuje autorica, „pogodovalo esteticu rokoko, a rokoko je sklonošću za idiličnim krajolicima i osjećajnošću nadalje pogodovao razvoju prema sentimentalizmu.”

Isto tako upozorila je i na *augustovsko doba* engleske književnosti prve polovice 18. stoljeća koje, kad je riječ o poeziji, pokazuje orijentaciju prema satiri i misaonim pjesmama, dok se u raspravama i poslanicama u stihu, kako ističe autorica, bilježi prodor novih, znanstvenih sadržaja. Opisujući stanje u njemačkoj književnosti posebno poglavlje posvetila je fenomenu *weimarske klasike* koja je, kako je istaknula, dala nove poticaje modernoj njemačkoj književnosti. Analizirajući stanje u hrvatskoj književnosti skrenula je pozornost na pojavu *frančezarije*, a time i na utjecaje francuske na hrvatsku književnost toga doba.

Na posljednjoj razini istraživanja, nakon općega predstavljanja poetike klasicizma te nakon prezentiranja filozofskih učenja i karakterističnih književnih strujanja u pojedinim nacionalnim književnostima, autorica prezentira književna djela objedinjena u autorske opuse. Pritom pomno analizira u kojoj se mjeri „idealno zamišljen” model poetike klasicizma (ne) ostvaruje u djelima pojedinih pisaca.

Primjeri kao što su Johann Wolfgang Goethe ili Fridrich Schiller pokazuju da su navedeni književnici stvarali djela koja su, prema riječima autorice, u „podjednakoj mjeri, i usporedno, postala uzorima i uzorcima romantizma, ali i ona koja u svemu odgovaraju klasicizmu.” Kod tih je autora klasicizam, kako veli Cvijeta Pavlović, samo jedna od stilskih tendencija u stvaralačkom razdoblju nazvanom epohom *weimarske klasike*. S druge strane, djela pisaca kakav je bio Corneille ilustriraju koliko je izgradnja poetike klasicizma bila postupan proces. Corneille je, prema autoričnim navodima, od *Cida* do *Polyeuctea* uspješno svladao tehniku klasicističke dramatike, premda je u pojedinim rješenjima imao problema s provođenjem pravila. Kad predstavlja opus Guiseppea Parinija, autorica pokazuje do koje je mjere na prvi pogled (kako je naziva) „kruta poetika” bila sposobna prilagoditi se i modernizirati te „asimilirati drukčije umjetničke smjernice, poput rokoko konkretnosti i plastične preciznosti slikanja sredina i likova.”

Uz tu vertikalnu periodizacijsku stratifikaciju autorica je otvorila pitanje horizontalnog raslojavanja unutar opisanoga sustava. Pozorno je pratila (kronološki) dinamiku promjena klasicističke poetike od njezinih početaka, preko njezina usvajanja i etabliranja, do transformacije i (postupnog) napuštanja. U tom je kontekstu vrijedno spomenuti njezin osvrt na fenomen *Prepirke o Starima i Modernima* za koji je ustvrdila da je najrječitije izrazio zalaz klasicizma u francuskoj književnosti. Dinamiku pojave, a kasnije i postupnoga nestanka klasicističkih obilježja pratila je i u drugim književnostima

kod kojih je primjetna određena doza eklekticizma. Kao primjer bi se mogla izdvojiti talijanska književnost u kojoj se prožimaju različiti stilski koncepti. Prema autoričnim riječima, unatoč tomu što klasicizam u talijanskoj književnosti nije jedinstven, „čist” i jednosmjernan, nije zbog toga manje „klasicistički” u odnosu na druge nacionalne književnosti.

IZBOR PISACA I VREDNOVANJE

U *Uvodu u klasicizam* autorica nije izravno definirala vrijednosne kriterije, ali izbor autora i djela nedvojbeno pokazuje kojim se načelima vodila.

Kad je riječ o izboru pisaca i djela u istraživanjima književnopovijesnog tipa (u koja spada i ova studija), načelno se može ustvrditi postojanje dvaju temeljnih modela: *koncept sveobuhvatnosti* i *koncept vrijednosne redukcije*. *Koncept sveobuhvatnosti* pretpostavlja da se u povijest književnosti ili književnopovijesnu studiju treba uvrstiti što više djela i pisaca, bez obzira na njihovu umjetničku vrijednost i estetske domete. Kad je riječ o komparativnim istraživanjima, *koncept sveobuhvatnosti* valja razumijevati načelno, u okviru činjenice da vrijednosni kriteriji, ali i realna ograničenja, onemogućuju da se književnost „cijeloga svijeta” prikaže čak ni približno sveobuhvatno kako se to može (primjerice) u nekoj nacionalnoj povijesti književnosti. *Koncept vrijednosne redukcije* podrazumijeva izbor djela i njihovo vrednovanje prvenstveno s obzirom na visoke estetske i umjetničke kriterije. Izvanknjiževni kriteriji kao što su ideološka ili svjetonazorska opredjeljenja pisca i sl. kao mjerilo vrednovanja posve se zanemaruju. Provedba takvog načela koje je najčešće primjenjivo upravo u komparativnim povijestima književnosti izravno utječe na izbor pisaca i djela za koji se, načelno, može reći da je restriktivan ili, preciznije, usmjeren na prezentaciju umjetnički najvrjednijih ostvarenja.

U *Uvodu u klasicizam* Cvijeta Pavlović vodila se, prije svega, estetskim kriterijima, a to znači nastojala je predstaviti klasicizam u okviru pojedinih nacionalnih književnosti preko najvrjednijih djela i autora. O *konceptu sveobuhvatnosti* u njezinu bi se slučaju moglo govoriti tek uvjetno – ponajprije u smislu odabira koji, osim što slijedi visoke estetske i umjetničke kriterije, na neki način nastoji poštovati i načelo reprezentativnosti – a to znači u izboru pisaca i djela voditi računa o tome da oni predstavljaju i „karakteristične” primjere poetike klasicizma.

S najvećim brojem pisaca u studiji *Uvod u klasicizam* predstavljena je francuska književnost i njezini književnici: François de Malherbe, Jean-Louis Guez de Balsac, Jan Mairet, Pierre Corneille, François VI. vojvoda de La Rochefoucauld, Jean de La Fontaine, Jean-Baptiste Poquelin Molière, Marie de Rabutin-Chantal gospođa od Sévigné, Françoise d’Aubigné, Jacques-Bénigne Bossuet, Gabriel-Joseph de Lavergne, Marie-Madeleine grofica La

Fayette, Nicolas Boileau-Despréaux, Jean Racine i François-Marie Arouet Voltaire.

Raspored i izbor ostalih nacionalnih književnosti, prema Cvijeti Pavlović, izgleda ovako: englesku književnost u razdoblju klasicizma svojim djelima predstavljaju braća John i Edward Philips mladi, Gerard Langbaine, John Dryden, Thomas Rymer, Thomas Otway, Nathaniel Lee, William Congreve, sir William Temple, Joseph Addison, Alexander Pope, Samuel Johnson, Jonathan Swift, Henry Fielding, Tobias George Smollett i Richard Brinsly Sheridan. Talijanska je književnost predstavljena s pet, po autorici, najvažnijih autora: Guiseppeom Parinijem, Vittoriom Alfierijem, Cesareom Aricijem, Pietrom Giordanijem i Ugom Foscolom. Klasicizam u njemačkoj književnosti, prema izboru Cvijete Pavlović, prezentiraju pisci: Friedrich von Hagedorn, Johann Christoph Gottsched, Friedrich Gottlieb Klopstock, Christoph Martin Wieland, Johann Joachim Winckelmann, Gotthold Ephraim Lessing, Johan Wolfgang Goethe, Friedrich von Schiller i Friedrich Hölderlin.

Domete klasicizma u poljskoj književnosti predstavljaju djela sljedećih književnika: Franciszeka Bohomolca, Stanisława Leszczyńskia, Stanisława Konarskia, Franciszeka Ksawery Dmochowskoga, Franciszeka Zabłockoga, Stanisława Staszica, Jana Śniadeckoga, Ignacyja Krasickoga, Stanisława Trembeckoga, Alojzja Felińskoga, Kajetana Koźmiana i Ludwika Osinśkoga. Književni korpus klasicizma u ruskoj književnosti čine djela pisaca: Antioha Dmitrijeviča Kantemira, Vasilija Kiriloviča Tredjakovskog, Mihaila Vasiljeviča Lomonosova, Aleksandara Petroviča Sumarokova, Mihaila Matvejeviča Heraskova, Nikolaja Ivanoviča Novikova, Denisa Ivanoviča Fonvizina, Gavrila Romanoviča Deržavina, Ivana Andrejeviča Krilova i Aleksandra Sergejeviča Puškina. Hrvatsku književnost Pavlović je predstavila djelima autora: Frana Krste Frankopana, Ivana Dražića, Rudera Boškovića, Matije Antuna Relkovića, Matije Petra Katančića, Benedikta Staya, Rajmunda Kunića, Bernarda Zamanje, Đure Ferića, Đure Hidže, Džone Rastića, Luke Stullija i Tomaša Mikloušića.

Mađarsku književnost ovog razdoblja predstavljaju: György Besse-nyej, Georgio Aloysio Szerdahely, Dávid Baróti Szabó, Miklós Révai, Ferenc Kazinczy. Španjolsku književnost zastupaju pisci: Ignazio de Luzán Vicente García de la Huerta, Nicolás Fernández de Moratin, Leandro Fernández de Moratin, Félix María Samaniego i Tomás de Iriarte, Alberto Lista. Portugalsku književnost prezentiraju: Pedro António Correia Garção, Francisco José Freire, Antónia Dinisa da Cruz e Silva, Manuel de Figueiredo i Cláudio Manuel da Costa. Danska, nizozemska, srpska i češka književnost predstavljene su s po jednim piscem: Ludvigom Holberg Willemom Bilderdijkom, Dositejem Obradovićem i Antoninom Jaroslavom Puchmajerom. Slovačku književnost reprezentiraju: Hugolin Gavlovič, Jozef Ignác Bajza, Augustin Doležal, Bobuslav Tablic, Pavel Jozef Šafárik, Ján Kollár i Ján Hollý. Ukrajinsku književnost, kojom autorica zaokružuje svoje istraživanje,

predstavljaju: Grigorij Skovoroda, Ivan Petrovič Kotljareves'kij, Petro Petrovič Gulak-Artemovs'kij i Grigorij Kvitka-Osnovjanenko.

Broj obrađenih djela i pisaca, kao i prostor posvećen pojedinim nacionalnim književnostima, također valja iščitati kao pozornosti vrijedan znak. Poredak odabranih nacionalnih književnosti, među ostalima, sugerira i autoričin stav glede pitanja koje su među njima dale „značajniji” prinos poetici klasicizma. Takvim načinom odabira i rasporeda građe Pavlović posredno uspostavlja i neku vrstu vrijednosne hijerarhije. U središtu ili na prvom mjestu, kao neka vrsta klasicističkoga središta stoji, kako je već rečeno, francuska književnost iz koje su se širili utjecaji prema drugim književnostima. Sljedeći krug, „najbliži” tom „francuskom središtu”, čine engleska, talijanska i njemačka književnost. Nakon njih se, prema istraživanju Cvijete Pavlović, kao važne pojavljuju slavenske književnosti među kojima su izdvojene poljska, ruska i (matična) hrvatska književnost. Njih slijede, u nešto skromnijem obujmu, ostale europske književnosti.

Osim hijerarhije koja se uspostavlja na najopćenitijoj razini, autorica uspostavlja ljestvicu vrijednosti i na „nižim” razinama istraživanja (u okvirima pojedinih nacionalnih književnosti). I u tom se kontekstu, kao indikativna metodološka činjenica, pojavljuje prostor posvećen pojedinom autorskom opusu ili djelu. On figurira kao posredni signal autoričina stava o vrijednosti nekog opusa i djela koja ga sačinjavaju. Na toj bi se, „specijaliziranoj”, razini istraživanja, usmjerena na korpuse odabranih nacionalnih književnosti, također mogla uspostaviti načelna skala vrijednosti.

Prema književnopovijesnoj prezentaciji Cvijete Pavlović, kad je riječ o francuskoj književnosti, listu najznačajnijih autora predvode: Corneille, Molière, Racine i Voltaire. Corneillea autorica označuje najznačajnijim autorom rane faze klasicizma, Molièrea naziva najvećim klasikom klasicizma, dok će o Racineu pisati kao o autoru u čijem je djelu francuski klasicizam 17. stoljeća dobio svoj najpotpuniji izraz. Za Voltaireovo djelo *Candide* ustvrdit će da predstavlja remek-djelo ironičkog diskursa. Uz te pisce, sudeći po posvećenom prostoru, važno mjesto u klasicizmu u francuskoj književnosti zauzima i Jean de La Fontaine, a onda slijede i drugi pisci. U engleskoj književnosti, kako se može vidjeti, važno mjesto pripada „majstoru herojsko komičke poeme i satire” Alexanderu Popeu, a potom i Johnu Drydenu. U klasicizmu u talijanskoj književnosti, sudeći po načinu prezentacije Cvijete Pavlović, najistaknutija mjesta zauzimaju Guiseppe Parini, Vittorio Alfieri i Ugo Foscolo. Johann Wolfgang Goethe i Friedrich von Schiller najvažniji su autori kad je riječ o njemačkoj književnosti toga razdoblja.

Navedeni autori, odnosno njihova djela, ujedno predstavljaju najistaknutija i najbolja ostvarenja ne samo u okvirima nacionalnih književnosti kojima pripadaju nego i u širem svjetskom/europskom književnom prostoru.

Pri odabiru pisaca i djela te njihovu vrednovanju autorica je, kako se može vidjeti, uzimala u obzir različite čimbenike. Među njima je važnu ulogu

imala i recepcija. Upozoravajući na reakcije piščevih suvremenika i širega čitateljstva, a potom i „kasnija” čitanja stručnih čitatelja (povjesničara književnosti i kritičara) koji su i sami svojim istraživanjima doprinikli „stvaranju” klasicističkog kanona, Cvijeta Pavlović ovom se književnopovijesnom studijom i sama aktivno uključuje u preispitivanje, ali i potvrđivanje pretpostavljenoga klasicističkog kanona.

RECEPCIJA

Pitanje recepcije, promatrano kao „samostalan” metodološki problem, a kao i drugi problemi književnopovijesne metodologije, iznimno je delikatno. Da je tomu tako, potvrđuje i činjenica da povijest književnosti, kao književnoznanstveni žanr, i sama predstavlja osobit vid recepcije.

U analizi studije *Uvod u klasicizam* kao važno se nameće pitanje u kakvom je suodnosu navedeno književnopovijesno istraživanje u odnosu na „ranije recepcije” klasicizma (ponajprije povijesti književnosti ili specijalističke književnopovijesne studije). Da Cvijeta Pavlović aktivno promišlja i o svojim prethodnicima, može se vidjeti u njezinu komentaru povijesti engleske književnosti za koju će reći da je tradicionalno bivala podvrgnuta povijesno-političkim kriterijima. Komentirajući tu, ali i činjenicu da je engleska povijest književnosti, na određeni način, bila sklona „pružati otpor” nazivu, kao i priznavanju prisutnosti poetike klasicizma u 17. i 18. stoljeću, autorica zaključuje da je, u kontekstu europske i svjetske književnosti zapadnoga kruga, razvidno da je engleska književnost dala vrijedna ostvarenja klasicističke poetike te ponudila nova rješenja koja u većoj mjeri odgovaraju „europskom klasicizmu tijekom prosvjetiteljskog doba 18. stoljeća.”

U slučaju istraživanja Cvijete Pavlović, kad je riječ o recepciji, valja upozoriti i na činjenicu da je njezin *Uvod u klasicizam* prva studija književnopovijesnoga tipa u nas koja razdoblje klasicizma obrađuje komparativno. U tom je smislu ona i metodološki osobita. Iz popisa navedene i konzultirane literature tragove čijega iščitavanja nalazimo ukomponirane u studiji, postaje jasno da je autoričin metodološki izbor neka vrsta kombinacije onoga što bi se moglo nazvati *dijakronijski* i *sinkronijski* pristup recepciji.

Dijakronijski pristup podrazumijeva istraživanje tragova recepcije kroz povijest – od piščevih suvremenika, preko recepcije „kasnijih” čitatelja, pa sve do povjesničara književnosti i njegovih suvremenika. *Sinkronijski pristup* u prvi plan ističe aktualno („sadašnje”) povjesničarevo recepcijsko iskustvo.

U književnopovijesnom bi se istraživanju Cvijete Pavlović kao jedan u nizu primjera dijakronijskog pristupa mogao navesti primjer prezentiranja Corneilleova *Cida*. U malom odjeljku posvećenom analizi njegove recepcije autorica je sažela niz korisnih informacija. U navedenom ulomku saznajemo

najprije o uspjehu koji je djelo doživjelo na pariškoj pozornici. Nakon komentara recepcije širega čitateljstva autorica je upozorila i na polemike učehnih teoretičara, da bi zatim prokomentirala „kasnija” čitanja koja su, kako navodi, uglavnom ponavljala primjedbe Corneilleovih suvremenika. Istraživanje tragova „ranijih” čitanja sukladno dijakronijskom pristupu moguće je naći na još mjesta u studiji. Primjerice, dinamična recepcija pratila je Molièrea čija je *Škola za žene*, kako upozorava autorica, izazvala žestoku polemiku. Zanimljiv recepcijski fenomen, fenomen „naručene publike” koja je imala umanjiti uspjeh Racineove *Fedre*, autorica također navodi kao pozornosti vrijedan podatak. Informacije te vrste pridonose sveobuhvatnosti u prezentiranju opće recepcijske klime toga doba, ali bacaju i novo svjetlo na (ne)predvidive smjerove recepcije, kao i na učinke koje djelo polučuje kako kod pišćevih suvremenika tako i „kasnijih” čitatelja. Kad je, pak, riječ o učincima na pišćeve suvremenike, kao dobar se primjer izdvaja autoričin navod o recepciji Otwayeve tragedije *Spašena Venecija ili otkrivena zavjera* koju su, kako ističe, suvremenici shvatili kao politički aktualno djelo i satiru engleskoga parlamenta.

Bilješke o recepciji istraženoga korpusa sukladno *dijakronijskom pristupu* funkcionalno su uklopljene u istraživanje i čine važan dio književno-povijesne interpretacije poetike klasicizma na svjetskoj i razini pojedinih nacionalnih književnosti. One na izvrstan način upotpunjuju autoričine („aktualne”) recepcijske uvide (*sinkronijski pristup*) otvarajući plodotvoran dijalog s književnopovijesnom tradicijom.

KNJIŽEVNOPOVIJESNA INTERPRETACIJA

Književnopovijesna interpretacija važan je metodološki problem usmjeren na pitanje kako povjesničar književnosti interpretira književna djela i opuse. Metodološka analiza usmjerena na istraživanje ovog problema zahtijeva fokusiranje na pitanje: je li dotično književnopovijesno istraživanje utemeljeno poglavito na proučavanje knjiženosti, odnosno na književni tekst i njegova formalna i sadržajna obilježja ili je naglasak na prezentiranju izvanknjiževnih podataka kojima se interpretacija nastoji „činjenično” poduprijeti.

Način književnopovijesne interpretacije Cvijete Pavlović pokazuje da je središnja ustrojbenja jedinica njezine studije književno djelo. Sukladno je tomu i koncipirala svoje istraživanje. Književno je djelo predstavljeno u okviru pripadajućega autorskog opusa. Djela su, unutar opusa, raspoređena kronološki i žanrovski (npr. romani, drame i sl.). Autorica je, međutim, svjesna da su i takva razvrstavanja često uvjetna. Najbolje je to pokazala na primjeru Molièrea gdje je istaknula da je svaka podjela njegova opusa, u biti, umjetna: farsična komika, *commedia dell'arte* i visoka klasicistička komika, komedija karaktera, intrige, običaja itd., navodi Cvijeta Pavlović, „prepleću se u svim njegovim djelima.”

Iako je svjesna da su podjele po žanrovima ili stilskim obilježjima u nekim slučajevima uvjetne, autorica također nema dvojbe oko toga da, u nekim slučajevima, takve razdiobe i svrstavanja mogu biti korisna. Potvrđuje to navodeći primjer talijanskoga pisca Uga Foscola u čijem se opusu miješaju i prožimaju različite poetike. Upravo stoga njegov se opus, drži ona, može podijeliti „na poetičke segmente kojih su odlike uvjetovane formalno-sadržajnim opredjeljenjima, tj. klasicističkim oblicima i temama s druge strane, i na djela koja u sebi sadrže sintezu tih umjetničkih stremljenja pomirenih na način osobit za talijansku kulturu kraja 18. i početka 19. stoljeća.”

U *Uvodu u klasicizam* prezentirana djela opisana su po jedinstvenom metodološkom obrascu: analiziraju se sadržajna i formalna obilježja, ali tako da se (stalno) imaju u vidu opća obilježja klasicističke poetike. Među nizom takvih interpretacija dovoljno je, kao primjer, istaknuti način na koji je Pavlović predstavila Goetheov dramski tekst *Torquato Tasso*. Formalni opis autorica je sažela riječima: „Brušeni jampski stihovi *Torquata Tassa*, jedinstvo mjesta i vremena, usredotočenost na misaone probleme i sukobe, društvena ekskluzivnost plemićkoga dvora i malen broj simetrično postavljenih likova – glavna su obilježja te redukcijske drame.” Uz formu, autorica je pisala i o sadržaju upozoravajući da se to Goetheovo ostvarenje donekle oslanja na tradiciju povijesne tragedije. Istaknula je i činjenicu da je naslovni lik glasoviti talijanski pjesnik iz 16. stoljeća te da su sukobi i žudnje koje prožimaju dramsku radnju slobodne izvedenice iz Tassova života.

U *Uvodu u klasicizam* biografski podaci o piscima svedeni su na opće informacije o godini rođenja i smrti, a samo u pojedinim slučajevima, gdje je to važno za razumijevanje djela, moguće je naći i neke druge pojedinosti iz njihovih života. Kao jedan od, ne osobito čestih, primjera može se izdvojiti već spomenuti talijanski književnik Ugo Foscolo i njegova dva djela: *Luigiji Pallavicini koja je pala s konja* (1800.) i *Prijateljici koja je ozdravila* (1802.). Prvo je djelo, navodi autorica, posvećeno nezgodi jedne od najuglednijih plemkinja visokog društva, dok je drugo upućeno lijepoj Antonietti Fagnani, „supruzi grofa Lucinija Aresea, s kojom je autor održavao ljubavnu vezu”.

Društveni položaj pisca kao informaciju koja može potpomoći razumijevanju njegove poetike autorica je istaknula kod Voltaira ili, primjerice, kod poljskog pisca Ignacya Krasickog, koji su, kako navodi, svojedobno bili gostima na berlinskom dvoru Friderika II.

Za razumijevanje poetika Goethea i Schillera, ali i ondašnjeg stanja u književnosti, po Cvijeti Pavlović, važna je i prepiska između dvojice pisaca za koju će ustvrditi da predstavlja bogat biografski izvor, sustavnu izmjenu „misli o problemima poetike i estetike, zapravo presjek tadašnje teorije književnosti.”

Za metodološka gledišta C. Pavlović, kad je riječ o književnopovijesnoj interpretaciji, znakovit je i tretman Boileauova spisa *Pjesničko umijeće*

kod kojeg je istaknula njegovu književnopovijesnu vrijednost, ali i činjenicu da (istodobno) ima nedvojenih literarnih kvaliteta. Autorica najprije pozornost posvećuje formalnom i sadržajnom opisu spisa, a onda ga ocjenjuje upozoravajući, među ostalim, da je Boileau bio majstor stiha, brižljiv versifikator koji je savršeno vladao tehnikom aleksandrinca.

Važan segment književnopovijesne interpretacije C. Pavlović jest analiza utjecaja među nacionalnim književnostima, a onda i među opusima i djelima. Način njezina razumijevanja tog aspekta analize počiva na složenom, hijerarhijski ustrojenom nizu razina istraživanja.

Na „prvoj” i najopćenitijoj razini opisane su veze među pojedinim nacionalnim književnostima. Iako se, kako je već rečeno, francuska književnost nametnula kao neka vrsta središta, autorica upozorava da interakcije, odnosno utjecaji među pojedinim nacionalnim književnostima nisu bili jedno-smjerni. Dinamična i plodotvorna bila je, kako pokazuje Cvijeta Pavlović, kulturna razmjena u hrvatskoj književnosti. Na sjeveru Hrvatske, navodi ona, jači su bili utjecaji njemačke i mađarske, dok je hrvatski jug bio podložniji utjecajima talijanske književnosti.

Da se utjecaji među nacionalnim književnostima ne ograničavaju samo na razdoblje klasicizma, već se šire onkraj uvjetno postavljenih vremenskih okvira (17. i 18. stoljeće), pokazuje i primjer Voltairea. Autor koji je, kako veli Pavlović, odgojen na francuskom klasicizmu dosta je toga „naučio” iz iskustva engleske književnosti (Shakespeare). Istodobno, sam je utjecao na pisce iz drugih nacionalnih književnosti (Ugo Foscolo, Giuseppe Parini). Na isti način, iščitava se iz studije C. Pavlović, mogu se promatrati utjecaji Molièrea na, primjerice, G. E. Lessinga ili našeg F. K. Frankopana.

Uz usporedbe među nacionalnim književnostima autorica istražuje i sličnosti poetika među piscima iste nacionalne književnosti. Tu se kao korisna i vrijedna izdvajaju autoričina zapažanja o srodnostima i razlikama na relaciji Racine – Corneille ili Voltaire – Racine. Te bi se vrste objekcija mogle, s obzirom na temeljitost u obradi „problema”, izdvojiti samostalno, kao primjeri vrsnih specijalističkih komparativnih analiza u kojima autorici nije promaknuo nijedan važan detalj, ni najmanja, za razumijevanje poetike, važna pojednost.

U predgovoru studije *Uvod u klasicizam* Cvijeta Pavlović skromno je istaknula da joj je glavna namjera bila napraviti pregledni prikaz književnosti klasicizma te popularizirati uporabu tog pojma u promišljanjima povijesti svjetske književnosti. Unatoč tim, načelno definiranim, općim ciljevima, Pavlović je svojim istraživanjem otvorila i niz drugih važnih pitanja pokazujući znatne kompetencije u rješavanju nemalih izazova književnopovijesne metodologije. Zahvaljujući tomu čitatelji ove studije (neovisno radi li se spe-

cijaliziranom – profesori književnosti i studenti – ili širem čitateljstvu) dobili su puno više od nepretenciozno najavljenog *uvoda*. Dobili su informativno iscrpnu, metodološki dosljednu i iznimno vrijednu komparativnu povijest književnosti klasicizma.

Način na koji je autorica „u hodu” rješavala probleme književno-povijesne metodologije privlači samorazumljivošću i jednostavnošću. Cvijeta Pavlović piše metodološki izbalansirano i lako. Površnijem čitatelju ostavlja dojam da nije imala metodoloških dvojbi. Njezin pristup odlikuje „klasična jasnoća” koja ne daje naslutiti brojne metodološke izazove. Pozornijem čitatelju ipak ne bi trebala promaknuti činjenica da je ta samorazumljiva metodološka „klasična jasnoća” samo vanjski znak uspješnog svladavanja brojnih problema književnopovijesne metodologije.

Čitajući ovu temeljitu i izvrsno koncipiranu književnopovijesnu studiju jasno je da je njezina autorica Cvijeta Pavlović uspješno odgovorila izazovu pisanja komparativne povijesti književnosti odabranog književnog razdoblja. Ovim je istraživanjem definitivno potvrdila i spremnost za prihvaćanje velikog izazova pisanja cjelovite komparativne povijesti književnosti. Imajući na umu navedeno, studiju *Uvod u klasicizam* Cvijete Pavlović možemo „čitati” dvostruko: kao krunu njezina dosadašnjeg znanstvenog rada, ali i stabilan kamen temeljac svih budućih književnopovijesnih istraživanja te vrste.

Perina MEIĆ